

Daniel Daianu, 14 sept

Pandemia, criza economica si mersul capitalismului. Este un nou moment de cotitura?ⁱ

–urmare la un interviu--

Omenirea va invinge in razboiul teribil cu Covid-19, un dusman ascuns, insidios si care ataca fara discriminare, care lasa multe jertfe. Lupta cu aceasta pandemie nu se va sfarsi in acest an si probabil nici in 2021, fiindca este nevoie de medicatie, de vaccin, sigure (*safe*), ca arme decisive. Este bine ca incercam sa iesim fie si partial din marele *Lockdown* si nu numai in economie; oamenii au nevoie acuta sa nu se simta prizonieri, sa traiasca viata cu tot ceea ce ea ofera bun –educatie, cultura, viata spirituala si sociala in general, inclusiv competitii sportive ca fenomen social (chiar daca fara spectatori inca), etc. Este nevoie de solidaritate, buna credinta, respectare a regulilor ce reduc din riscuri de contaminare, de responsabilitate individuala si colectiva.

Vom iesi din criza economica severa, dar nu foarte rapid cum cred unii, o criza ce va avea sechele adanci, in conditiile in care economiile sufera transformari de amploare. Aceste transformari, la care se adauga tensiuni si probleme complicate ce precedau pandemia, obliga la introspectie, judecarea functionarii economiilor/societatilor, reexaminarea politicilor publice.

Am simțit nevoia să revin cu explicații suplimentare după interviul acordat Hotnews în 4 sept a.c. Am fost stimulat de întrebări și reacții la gândurile mele privind lupta dintre liberalism și iliberalism, ce poate fi o reforma/regândire a capitalismului, aspecte românești. Răspunsurile mele sunt de pus în legătură cu reflecții pe care le-am expus de-a lungul anilor (vezi și “Which way goes capitalism”, CEU Press 2009, cu varianta în română “Încotro se îndreaptă capitalismul”, Polirom, 2009; “Când finanța subminează economia și corodează democrația, Polirom, 2012; “Marele Impas în Europa”, Polirom, 2015); “Democrația liberală vs. democrația iliberală: de ce cresc inclinații autoritariste”, *Contributors*, 14 mai 2018; interviul din 21 aprilie a.c. acordat tot Hotnews, etc).

În cele ce urmează voi puncta momente pe care le consider *cotituri*, momente de răsucire în evoluția capitalismului, a economiei libere. Istoria are învățăminte, chiar dacă interpretări pot fi diferite, în raport cu propensiuni individuale, de doctrină, de interes. Ma voi referi la bănci centrale și instituția “împrumutătorului de ultimă instanță”, instituția “asigurărilor”, schimbarea de paradigmă produsă de *Marea Depresiune* (New Deal-ul) și aranjamentele Bretton Woods, schimbarea de paradigmă din anii 70-80, ascensiunea economică a Chinei, *Marea Recesiune* (criza 2008-) și “reîntoarcerea lui Keynes”, schimbarea de climă, piața muncii și “reîntoarcerea Statului”, economia noastră; am și observații finale. Dacă reiau din ceea ce am mai spus cer îngaduinta.

Ideea calauzitoare este că de-a lungul istoriei sale, a avut loc o civilizare a capitalismului, ce s-a împletit cu cicluri de idei, de instituții și politici publice. Există în teoria creșterii economice conceptul de “learning by doing” (învățare din ce faci). Acest concept poate fi aplicat și la mersul capitalismului, cu urcusuri, coborâșuri, meandre, observând

insa o evolutie clara in ultimele sute de ani -- in pofida unor perioade intunecate, intre care experiente totalitare, razboaie. Sunt si regimurile coloniale cu urmarile lor, cu multe pete cenusii si negre, etc.

S-a format in timp o *economie mixta*, im care coabiteaza sector public si sector privat, care se bizuie pe energia pietelor, pe spirit antreprenorial, cu proportia intre cele doua sectoare miscandu-se si variind in functie de circumstante istorice, de conditii locale. Asa s-a croit capitalismul modern in statele dezvoltate, in lume in general. Capitalismul modern are intre principiile sale fundamentale notiunea de "sanse egale"(equal opportunities)

In opinia mea, dezbaterea (in lume) inceputa dupa izbucnirea crizei financiare, nu este, nu trebuie sa fie, in esenta, despre capitalism vs socialism (vazut ca socializare/etatizare a proprietatii si emasculare a mecanismelor de piata), ci despre mersul capitalismului, al economiei mixte.

Exista experienta comunismului, un regim totalitar ce nu trebuie sa fie judecat sub nicio forma ca deformare a unui proiect; comunismul are in gena o ideologie antidemocratica si vicii structurale de nesurmontat ca sistem economic (de comanda). Si avem experienta totalitarismului de dreapta, cu national socialismul in Germania lui Hitler in principal. Totalitarismul striveste si umileste Omul ca individualitate, ca fiinta ce are dreptul din nastere la libertate, proclama si impune gandirea unica, creeaza monstruozitati (vezi si Hannah Arendt, "Origins of Totalitarianism", 1951). Totodata, eu nu cred intr-un capitalism intruchipat ca tip ideal de piete neinfranate, lipsa de reguli si reglementari. Istoria a dat raspunsuri irefutabile in ambele directii.

Marea miza a dezbaterii actuale, a mersului capitalismului, a economiei mixte, este salvarea democratiei, a democratiei liberale.

In randurile ce urmeaza voi mentiona personaje, idei si institutii, evenimente, care ilustreaza schimbari de politici si de dinamici economice. Am fost in mod necesar selectiv in acest text, ce poate parea unora eclectic , cu o arhitectura argumentativa complicata.

1. Bancile centrale si *imprumutatorul de ultima instanta* (LoLR)

Banca Angliei este intre bancile centrale care au consacrat functia de *imprumutator de ultima instanta* (LoLR). Walter Bagehot si Henry Thornton sunt creditati (la jumatatea secolului XIX) cu explicarea necesitatii de interventie in piata monetara pentru a mentine lichiditate in circulatie (desi Bagehot era mai degraba adept al free banking-ului).

In SUA, lucrurile au fost mai complicate, desi Alexander Hamilton, primul secretar la Trezoreriei americane (ministerul de finante) a realizat ca este nevoie de o banca centrala inca de la infiintarea republicii americane. O banca centrala autentica nu a exista in SUA pana in 1913, ceea ce poate fi vazut ca o curiozitate. A fost nevoie de un "apostol" al capitalismului financiar, J. P. Morgan, cu interventia bancii sale in panica din 1907, ca sa fie inteleasa de cercuri politice influente functia de LoLR, ceea ce implica o institutie ca banca centrala. J, P. Morgan a salvat sistemul bancar, dar actiunea sa era greu de repetat in mod sistematic. Iar experienta europeana era gaitoare. Fiindca este nevoie nu numai de emisiune de moneda, ci si de posibilitatea de a asigura lichiditate in piata in momente de mare

stress. Fed a aparut in 1913 ca banca centrala a SUA, dar politica ei efectiva a fost controversata.

In Europa banci centrale sunt cu istorie mult mai lunga –Riksbank creata in Suedia in 1668, Banca Angliei din 1694, Banca Frantei din 1800, Banca Japoniei din 1882, Banca Italiei din 1893, Reichsbank in Germania din 1876 (originea de baza fiind Banca Prusiei) si de ce sa nu amintim, BNR in 1880. Bancile centrale au aparut initial cu menirea de a finanta casele regale, razboaie ale suveranilor si alte nevoi ale acestora, fiind subserviente intereselor absolutismului regal. In timp, bancile centrale au capatat functii complexe.

Ca Marea Depresiune (1929-1933) nu a fost evitata este si rodul unor erori mari de politica monetara, intre care subestimarea rolului de LOLR. Cum au remarcat Milton Friedman si Anne Schwartz, Peter Temin si altii, nu s-a introdus lichiditate in sistem in perioada critica a crizei. Dar infiintarea Fed, daca avem in vedere rolul crescand al SUA in economia globala –depasind ponderea UK ca pondere in PIB-ul mondial in prima parte a secolului trecut, a fost un moment crucial din multe puncte de vedere.

2. Asigurari sociale si in afaceri

Un alt moment cheie este introducerea de catre cancelarul Otto von Bismarck (in Germania) a unor elemente de asigurari sociale in 1899. Bismarck nu era socialist, cum ar putea gandi unii. Dar a fost un om de stat lucid si pragmatic, inovativ ca gandire, care a realizat ca este nevoie de un mecanism de atenuare a riscurilor, de a proteja oamenii.

Institutia asigurarilor sociale si economice, a asigurarilor in general, cu forme publice si private, reprezinta enorm in civilizarea

capitalismului, reducerea unor riscuri la nivel individual, de comunitate, de afaceri.

Asigurarile au marcat si ele iesirea din capitalismul secolului XIX (cel ilustrat de romanele lui Charles Dickens), cu emanciparea sociala a celor care traiau in mizerie, adesea in conditi subumane, *Die Untertanen*, cu dezvoltarea industriei si a comertului international.

In secolul XX, in Europa mai ales, asigurarile sociale au mers inainte si au favorizat progresul economic si social. In SUA, administratia presedintelui Franklin Delano Roosevelt a avut preocuparea dezvoltarii unor mecanisme de asigurare pornind de la ce se revelase Marea Depresiune, dar sistemul este mai putin dezvoltat decat in Europa. Sunt de mentionat in acest context grozaviile primului razboi mondial, pandemia provocata de gripa spaniola in 1918.

Asigurarile sunt modalitate, mecanism, de a atenua costurile de ajustare, de atenuare a impactului unor recesiuni profunde.

Marea provocare pentru asigurarile sociale, pentru asistenta sociala, este de a nu conduce la dependenta excesiva, adictiva, de ajutor –care se vede adesea in datorii publice mari si in crestere si, finalmente, in criza “statului asistential”. Trebuie totodata sa distingem intre cheltuieli sociale mari, dar care onoreaza un contract social ce nu conduce la crize bugetare adanci, si bugete ce exprima o criza a statului asistential. Intalnim aici o problema cu care se confunda economiile avansate si care va fi accentuate ca dilema de politica publica de efectele pandemiei si ale crizei economice severe actuale.

Este de nota si o evolutie mai putin buna a instrumentelor de asigurare in afaceri. Asigurarile sunt prezente pe piete in general si au

un rol bine definit. Dar daca se transforma in pure instrumente de speculatie, cum sunt CDS-uri (credit default swap) care nu au in spate un activ detinut (naked CDS), ele pot accentua instabilitatea si provoca mari stricaciuni. Criza financiara declansata in mod exploziv de falimentul bancii de investitii Lehman Brothers a aratat utilizarea speculative pe scara larga a CDS, o pervertire in fapt a functiei lor economice.

3. *New Deal* si politici keynesiste: schimbare de paradigma

Un moment cheie in mersul capitalismului este *New Deal*-ul promovat de presedintele Franklin Delano Roosevelt dupa Marea Depresiune (1929-33), care, alaturi de cei care l-au sfatuit, a inteles ca se impune reformarea unor politici si mecanisme (inclusiv aparitia asigurarilor evocata). Au aparut reglementari pentru industria financiara (separarea bancilor de investitii de cele de retail, regionalizarea celor mai multor banci, o varianta "clasica" a ceea ce Andrew Haldane propunea in 2009 ca "modularizare" a sistemului bancar pentru a diminua contagiozitatea), o alta abordare in activitatea Fed, institutii noi care sa ajute dezvoltarea economica (*Tennessee Valley Authority*, ca institutie financiara de dezvoltare, inclusiv cu functie de planificare. Interventia statului in economie a fost ceruta si accentuata de pregatirea si intrarea in al doilea razboi mondial (WW2).

Marea Depresiune si national socialismul in Germania, probabil si existenta URSS, neincrederea in structuri corporatiste si gandirea sa in spiritul Scolii austriece, l-au facut pe Joseph Schumpeter sa fie sceptic privind mersul capitalismului (*Capitalism, Socialism and Democracy*, 1943); el vedea iesirea din cadrul pietelor neingradite ca mers spre socialism (vezi si prezentarea facuta de el la American Economic

Association in 1949). La Cambridge (UK), un curent marxist puternic avea voci in Maurice Dobb, Joan Robinson, Piero Sraffa si altii. Oskar Lange si Michal Kalecki erau de orientare socialista, dar nu gandeau in termenii sistemului de comanda, ci al unui "socialism de piata" (cum s-a incercat in fost Iugoslavie) si au fost intr-o fascinanta disputa publica, alaturi de Dobb, cu Friedrich von Hayek si Ludwig von Mises in *Problema Calculatiei*. Schumpeter nu a cunoscut este de prezumat toate ororile regimului Stalinist si a murit in 1950 –cu mult timp inainte de colapsul sistemului comunist in 1989. Nici nu a apucat sa vada Europa reconstruita dupa WW2.

Reforma inceputa prin New Deal in SUA si ce s-a construit in Europa postbelica a fost o mare cotitura. Dezvoltarea economica din lumea occidentala a stimulat reforme de piata in Est inainte de 1989 (Ungaria, Polonia) si a favorizat prabusirea comunismului.

In Europa, keynesismul, ca gandire la baza politicilor de combatere a unor recesiuni mari, a fost precedat de practici keynesiste. Lucrari publice (public works) au fost intreprinse in Suedia si Marea Britanie (initiate de Lloyd George), inainte de lucrarea faimoasa a lui Keynes (din 1936), iar dupa WW2, politici de reconstructie economica au marcat o "epoca de aur"(golden age), fie in Franta ca patrie a dirijismului economic (Comisariatul Planului, creat de generalul Charles de Gaulle in 1946 avand prim sef pe Jean Monnet, unul dintra parintii fondatori ai UE), in Italia prin IRI (Istituto per la Ricostruzione Industriale, vestigiu al regimului fascist, ce insa a dainuit jumătate de secol dupa terminarea razboiului), in Germania Federala, cu a sa *Ornungspolitik*, bazata pe reguli dar si pe un neocorporatism ce consensualiza pozitiile partenerilor sociali

(Mitbestimmung/codeterminare)). Ludwig Erhard este un nume venerat în Germania, alături de cancelarul Konrad Adenauer.

În SUA, în Europa, elitele intelectuale ieșeau pe porțile unor școli ce promovau excelența, meritocrația (faimoasa Ivy League pe coasta de Est în SUA, UCLA, Stanford, Berkeley, etc pe coasta de Vest, Chicago University lângă marile lacuri, în Nord). Chiar dacă în zilele noastre nu puțină critică instituțiilor universitare considerate elitiste (precum ENA în Franța), reprezentative pentru *Establishment*, care ar reproduce straturi sociale și politice “rupte” de restul societății, nu trebuie exagerat. O societate are nevoie de elite, de oameni competenți. Ca uneori încep să funcționeze circuite ce reproduc coterii și devin închise nu înseamnă să arunci copilul cu apă din copaie! Aceasta nu înseamnă că elitele nu pot comite erori monumentale, cum s-a întâmplat cu dereglementarea sistemului financiar, cu promovarea unei globalizări neîngadite –care au alimentat scepticismul față de experți, o numită de unii “criza a expertizei”.

Sunt de notat aici și confuzii, deruta, create de alunecarea către o zonă de dezbateri și confruntare pentru putere de orice fel, în care se efacează, se pierd, repere morale; este pervertit adevărul, se răspândesc în mod deliberat știri false (fake news – usurate mult de internet). Într-o lucrare cu mesaj puternic (*The Death of Truth*, 2018), Michiko Kakutani o citează pe Hannah Arendt (1951): “Tinta ideală a regimului totalitar nu sunt nazistii, sau comunistii convinși, ci oamenii pentru care distincția între fapt și ficțiune (i.e. realitatea experienței trăite), distincția între adevărat și fals (i.e. repere de gândire), nu mai operează”. Deoarece adevărul este fundamental pentru democrație, această tendință are de ce să ne îngrijoreze în cel mai înalt grad.

4. Bretton Woods si sistemul multilateral

In anii celui de-al doilea razboi mondial a fost gandit si apoi realizat un sistem de reglementare a relatiilor economice internationale bazat pe multilateralism –au fost create in timp ONU (ca urmasa a Ligii Natiunilor, unde intre corifei a fost Nicolae Titulescu), FMI, Banca Mondiala, banci de dezvoltare regionale (pentru America Latina, Asia, Africa) GATT (ulterior devenit WTO).

John Maynard Keynes a fost mintea proeminenta in discutiile de la Bretton Woods (localitate in SUA care a si dat numele *Aranjamentelor*) in 1943, care au urmarit un sistem de ordonare a relatiilor economice si financiare internationale, cu stabilitate relativa a ratelor de schimb si control al miscarilor de capital care sa sprijine eficacitatea politicilor monetare (apropos de *Trinitatea Imposibila* in politica macroeconomica: ca nu pot fi realizate simultan circulatie total libera a capitalului, stabilitate a cursului si autonomie a politicii monetara).

Totul era legat de piatra unghiulara reprezentata de dolarul SUA ca principal moneda de rezerva a Lumii si de legatura acestuia cu aurul, de suprematia economica si militara a SUA in spatiul global, in care *Pax Americana* inlocuise *Pax Britanica* –in pofida existentei subsistemului comunist dominat, pana la “emanciparea” Chinei, de Uniunea Sovietica.

Cand SUA au devenit suprasolicitate pe plan international, prin conflicte militare si erodare a suprematiei economice, dolarul SUA a fost rupt de aur (in 1971) si s-a trecut la cursuri flexibile, care au dat un imbold puternic tranzactiilor financiare, dezvoltarii de instrumente de

arbitraj financiar. Au fost puse seminte ce au germinat in suprafinancializarea sistemelor si proliferarea de crize financiare.

Exista o dezbatere privind cum s-ar putea reveni la un sistem mai stabil, asemanator cu sistemul Bretton Woods. Dar criza globalizarii si resurectia nationalismelor, sindromul de “intoarcere spre interior”(inward looking) al economiilor, etc, nu favorizeaza un nou regim Bretton Woods, etc. Indiferent de cine va castiga alegerile in SUA, este greu de revenit la un sistem analog cu cel creat dupa al doilea razboi mondial. Ascensiunea Chinei ca mare rival geopolitic si economic, natura modelului sau de guvernanta publica, marile provocari de securitate nationala, au schimbat radical datele ecuatiei in competitia globala.

5. Schimbare de paradigma in anii 70-80: liberalizare/globalizare si “piete perfecte”

Anii 70 si 80 au marcat insatisfactie fata de excese ale practicilor keynesiste, au existat si episoade cu inflatie foarte inalta desi economii mari, intre care si SUA, au cunoscut recesiuni adanci –fenomenul *stagflatiei*. Monetarismul s-a impus in practica bancilor centrale. Paul Volcker la carma Fed a jugulat inflatia de doua cifre in SUA, fie si cu pretul unui somaj mare –ce, intr-un fel, era in discordanta cu carta Fed-ului din 1946 (reactualizata in 1977), de a urmari si un nivel ridicat de utilizare a fortei de munca.

Monetarismul lui Milton Friedamn, Karl Brunner, Allan Meltzer, etc a fost o faza pentru ascensiunea curentului *Ratex* (anticiparilor rationale), cu Robert Lucas si Thomas Sargent protagonisti principali si care are ca ipoteza fundamentala functionarea cvasi-perfecta a pietelor, inutilitatea interventiilor guvernamentale de stabilizare.

Marea Moderatie (doua decenii de inflatie scazuta si crestere sistematica, inainte de Marea Recesiune) parea sa dea castig de cauza decisiv acestei viziuni. Dar *Ratex* si-a aratat limitele, intrucat pietele nu sunt perfecte, ca si algoritmi de optimizare cu care opereaza indivizi si firme.

Scoala comportamentala, behavioral economics (Herbert Simon ca precursor, Daniel Kahneman, Robert Shiller, Richard Thaler, Amos Tverski, etc) a venit cu nuanteri majore privind deciziile pe care le iau oamenii, in care intervin afectiune, reguli simple, emotie, atasament si empatie fata de identitati individuale si de grup (vezi si "Emotional intelligence" a lui Daniel Goleman), fata de valori. Dar eu nu cred ca natura achizitiva a omului (ce defineste *Homo Oeconomicus*, care nu este in contrast cu *Homo Faber*) este diminuata in mod esential de abordarea curentului behaviorist. In aceleasi conditii, cei mai multi oameni aleg sa aiba mai mult decat mai putin. De aceea este dificil de schimbat logica activitatii economice (de maximizare a castigurilor nete), de a face pietele sa internalizeze externalitati pe care nu le percep cu usurinta. Nici redefinirea *Bunastarii* ca metodologie statistica si de conturi (accounting) nu este simpla; pietele sunt obisnuite ca agregate ale activitatii economice sa creasca permanent, cat mai mult, chiar daca vor corectii impuse de deficite si stocuri de datorii mari; este de gandit ca pietele nu accepta ca unii oameni ar putea fi mai multumiti cu mai putin...chiar daca o asemenea atitudine ar putea reprezenta salvarea habitatului si a speciei umane.

Exista o miopie a pietelor in sens larg, care vitregeste inclusiv modele supersofisticate, ce pot fi invalidate de non-liniaritati (cum s-a intamplat cu modelele folosite de hedge fund-ul Long Term Capital Management/LTCM, unde directori erau Myron Scholes si Robert

Merton, ambii laureati ai premiului în 1997; LTCM a fost salvat de o intervenția “coordonatoare” a Fed în 1998, care se teamea de o cadere a pietelor financiare).

Regimul de “tintire a inflației” (inflation targeting, regim de politică monetară ce s-a generalizat în economiile avansate în ultimul deceniu din secolul trecut) a înlocuit controlul agregatelor monetare, iar accentul pus pe stabilitatea prețurilor parca a pus bancile centrale pe pilot automat. Trebuie spus însă că țintirea inflației, cu utilizarea de modele ce lucrează cu conceptul output-gap (deficit/surplus de producție/PIB potențial), ce implică un trade-off între inflație și somaj, face apel la modele de tip neo-keynesist.

Prabusirea sistemului comunist a amplificat o stare de spirit generală, a stimulat globalizarea, credința că s-a intrat în “finele istoriei” –cum spunea Francis Fukuyama. Au fost ignorate însă părțile mai puțin bune, nefaste ale globalizării și financiarizării sistemelor.

6. Trezirea Chinei: Deng Xiao Ping, reforme economice, capitalism de stat și structura politică monolitică

După 1978, sub conducerea lui Deng Xiao Ping, în China au fost declanșate reforme în logica economiei de piață, care au asigurat progres economic rapid și au făcut din această țară o putere cu alonjă globală. Populația și resursele naturale, dezvoltarea industrială din ultimele decenii și progres tehnologic remarcabil, au făcut din China rivalul geopolitic al SUA, al lumii occidentale în acest secol. Dar China a rămas cu o structură politică monolitică și proiectează un model politic iliberal, o formă de capitalism de stat extins, în pofida efervescentei antreprenoriale interne și a dezvoltării unor firme private impunătoare.

Exista o competitie pe plan ideologic, ce nu poate ramane fara raspunsuri din partea SUA si a Europei (UE). China si incearca sa formeze o retea de institutii internationale alternative la cele formate la Bretton Woods.

Competitia cu China este catre toate azimuturile, pe plan geopolitic si militar (de securitate: pe pamant, in spatiu, in oceane), tehnologic si economic. Este de inteles de ce in UE sunt demersuri de a construi o "suveranitate" economica si tehnologica la nivel comun, pentru a raspunde noului joc geopolitic global –nu in cele din urma si din cauza erodarii multilateralismului in relatiile economice internationale, epuizarii globalizarii practicate in ultimele decenii, asperitatilor pe alinamentul transatlantic.

7. Marea Recesiune (2008...) si imperfectiuni ale pietelor: renuntarea la *light touch regulation*, "revenirea lui Keynes", recursul la operatiuni neconventionale (QE) ale bancilor centrale

Marea recesiune, izbucnita in 2008, a fost o trezire la realitate si s-a incercat o revenire la reglementare (renuntarea la *light touch regulation*) pornind de la constatari formulate de-a lungul anilor de Alexander Lamfalussy, o eminenta cenusie in lumea finantelor, si altii ca el, de la redescoperirea analizelor lui Hyman Minsky si Charles Kindleberger, acceptarea ca ce sustin un Robert Shiller, Joseph Stiglitz, etc este mai aproape de realitate decat viziunea unui Eugene Fama, Robert Black, Myron Scholes, etc.

S-a recurs la politica de relaxare cantitativa (quantitative easing) QE), care a dezghetat pietele financiare, iar in zona euro a salvat (prin BCE) moneda comuna. Dar si eu cred ca QE este "kick the can down the road" (amanarea rezolvarii marilor probleme), chiar daca argumentele

celor care observa o scadere dramatica a “ratelor naturale de dobanda” (in acceptia lui Knut Wicksell) sunt de luat in seama: demografie, castiguri de productivitate in scadere (Robert Gordon), *stagnare seculara* (Larry Summers, care a resucitat conceptul folosit de Alvin Hansen in 1937), lipsa de active sigure/safe assets (Robert Caballero), etc. Olivier Blanchard vorbeste de un nou normal in politica monetara, care ar permite finantarea unor datorii publice mai mari (fata de ce spun Kenneth Rogoff si Carmen Reinhart, cu pragul de 90% din PIB). Rogoff pledeaza pentru dobanzi nominale negative.

Este o perioada de mare efervescenta teroretica si pe plan practic, dar si de deruta combinata cu mari dileme si incertitudini. Deconcertanta pentru multi este aplatizarea curbei Phillips, persistenta inflatiei foarte scazute desi, in SUA, somajul era la minim istoric pana sa loveasca Covid-19.

In SUA a fost anuntat foarte recent un nou cadru de formulare a politicii monetare care pune accent pe media inflatiei de-a lungul unei perioade, ce ar permite un overshooting in inflatie la care banca centrala sa nu raspunda. Totodata nu s-ar mai tine cont de rata somajului atat timp cat nu se manifestata presiuni inflationiste (curba Phillips nu opereaza) si se incearca ca politica monetara sa aiba in vedere stabilitatea, ce ar include ca repere si distributia veniturilor. Intr-un fel este o intoarcere la mandatul din 1946.

Dar este discutabil daca o banca centrala poate tinti atat de multe obiective (exista si dorinta de a tine cont de schimbarea de clima). Este tot mai clar ca bancile centrale nu pot fi un factotum, iar aceasta nu numai pentru ca nu dispun de suficiente instrumente independente (cum reclama *principiul lui Tinbergen*) in urmarirea mai multor

obiective. In mandatele bancilor centrale se insinueaza treptat si problematica schimbarii de clima –apropos de *green bonds*.

Unele voci pun in discutie chiar statutul de independenta al bancilor centrale, nu numai in virtutea unei “dominante fiscale”, ce ar putea conduce la monetizare de deficite, o cale ce este presarata cu pericole mari. Fiindca a gandi ca inflatia inalta este o solutie pentru rezolvarea, de pilda, a supraindatorarii, deschide usa la tot felul de neazuri economice si sociale.

Schimbarea de clima ca pericol existential

Amenintarea schimbarii de clima nu este de data recenta. Dar a prevalat un optimism tehnologic cand a fost respins cu nonsalanta mesajul Clubului de la Roma, au fost privite cu indoiala modelele lui Jay Forrester (de la MIT) privind dinamici globale. Nici cand Nicholas Stern, demnitar inalt in guvernul britanic (apoi economist sef al BERD, al Bancii Mondiale) a lansat un raport ce a starnit rumoare prin continut si afirmatia ca problematica mediului inconjurator, riscurile de mediu, sunt cel mai flagrant “market failure”(ecec al pietelor), politici publice nu s-au schimbat. Succesiunea de evenimente in ultimii ani, incendii teribile (vezi ce se intampla in California acum), topirea calotei de gheata, inundatii, schimbari de temperatura dramatice prin amploare si rapiditate, etc. indica un viitor periculos pentru om, posibila disparitie a speciei umane daca nu incercam sa facem ceva pentru a ne salva.

Acest ceva insemna sa schimbam politici publice, sa mobilizam resurse in bugete publice care sa permita interventii la nevoie in regim de urgenta si sistematice pentru a rezista in conditii decente –pentru a creste rezilienta sistemelor. Conduita oamenilor trebuie sa se schimbe (fie *natura achizitiva a omului* un impediment major), industrii trebuie

sa emita mai putin carbon, trebuie sa modificam relatia cu Natura (este de salutat declaratia recenta unui inalt oficial brazilian ca se va incerca stoparea defrisarilor nebune din padurea amazoniana). Trebuie totodata sa se ajunga la un acord global privind schimbarea de clima. SUA si China trebuie sa sprijine acest acord. Trebuie sa fie redusa dependenta de combustibili fosili.

Covid-19, criza economica si piata muncii

Criza sanitara, inchiderea partiala a economiilor, a scos in evidenta posibilitatea ca numeroase companii, institutii publice, sa poata functiona cu reducere considerabila a numarului de lucratori. Telemunca, digitalizarea, noile tehnologii in general, vor schimba radical activitatea multor firme, vor influenta structura viitoare a pietei muncii.

Criza economica si criza sanitara obliga firme sa restructureze operatiuni, sa reduca din forta de munca nu numai conjunctural. Daca adaugam impactul robotizarii, al inteligentei artificiale, intelegm impactul foarte sever asupra pietei munci. O "redundanta" masiva pe piata muncii va intensifica problematica sociala si va accentua somajul structural. De aceea sa vorbeste si se experimenteaza salarii minime garantate, pentru a evita acutizarea la extrem a unor tensiuni sociale.

Finantarea veniturilor minime garantate ar putea fi facuta si prin "taxarea robotilor". S-ar face astfel o redistribuire de venit de la cei care introduc robotizare (si disloca munca umana) la cei care pierd locul de munca; cu cat este mai mult robotizata o activitate lucrativa, cu atat mai mult (ca volum aboslut) va fi taxata. Asemenea idei au sens in

masura in care vrem sa nu ne confruntam cu o “armata” de oameni fara slujbe, disperati, cu anomalii sociale grave.

8. “Revenirea Statului” –conjunctura, sau tendinta de durata?

Covid-19, criza economica severa si prefigurarea unei crize sociale de amploare in anii ce vin, considerente majore de securitate nationala, se concretizeaza in prezenta mai puternica a Statului in economie -- pentru a proteja, pentru a furniza bunuri publice, pentru a promova incluziune, pentru a face mai robuste/reziliente sisteme de sanatate (care devin preocupari de securitate nationala), pentru a face fata provocarilor geopolitice, pentru a promova, sau sustine campioni in competitia globala (cum este Airbus in UE), etc.

In Europa se au in vedere mai multe resurse la nivelul bugetului UE prin resurse proprii (noi taxe –pe carbon, taxa digitala, posibil pe tranzactii financiare, etc.), prin combaterea evaziunii fiscale si a optimizarilor fiscale. Comisarul UE Paolo Gentiloni este vehement in acest sens si nu numai fata de practici abuzive, incorecte, ale gigantilor in comunicatii; el sustine (este si opinia Comisiei Europene de prezumat) ca cei care sunt mari castigatori ai crizei sanitare si aplicarii noilor tehnologii sa participe mai mult la efortul comun de lupta, sa contribuie in mod corect la bugete nationale! Sper ca sunt urechi neastupate cat mai numeroase si in Romania.

Covid-19 si criza economica foarte severa au obligat la interventia masiva a guvernelor si bancilor centrale. Componente din aceasta interventie sunt temporare (privind deficite, stimuli fiscali), dar unele vor ramane fiind impuse de ratiuni de geopolitica si securitate, de problematica sociala, nevoia de politici industriale si lupta contra efectelor schimbarii de clima.

Sanatatea publica si educatia devin preocupari de securitate nationala, obliga la alocari de resurse bugetare superioare.

Gandirea strategica la nivel macro va capata valente superioare si, probabil, institutii adaptate. Comisarul european Maros Serovici capata atributii sporite in ceea ce priveste gandirea strategica (foresight) avand in vedere provocarile uriase pentru Uniune; el a anuntat ca va recomanda si statelor membre sa dezvoltate capacitatea de gandire strategica, ce nu trebuie confundata cu analize de prognoza si nici cu "policy planning" care se fac in institutii publice. Este vorba de un efort analitic de alta dimensiune si foarte complex.

Franta a anuntat resucitarea intr-o forma noua a "Comisariatului Planului" ca demers de gandire strategica si orientare a politicii investitionale. Cred ca si alte tari vor face asa ceva, ca la nivelul UE se va dezvolta aceasta capacitate (ce intra evident in coliziune cu viziunea actuala a ajutorului de stat) daca se decide crearea de campioni europeni, de sustinere a unor sectoare care ineamna inovare si excelenta tehnologica. Este de luat in calcul aici experienta neimplinirilor cu Agenda Lisabona si Agenda 2020. Marea Britanie merge in aceeasi directie, fie ea promotoare, cel putin formal, a schimburilor comerciale neingradite; guvernele conservatoare ultime au anuntat programe de politica industrială.

Masuri tip New Deal vor apare probabil si in SUA pe fondul confruntarii geopolitice si tehnologice/economice cu China, in competitia economica cu europenii (UE). Unele restrictii comerciale pot fi judecate in acelasi registru.

In Romania nu se poate vorbi ca nu au exista tentative de gandire anticipativa si de strategie economica. De exemplu, de ani de zile se

vorbeste de “prioritizarea investitiilor” publice; exista si programe de convergenta trimise la Bruxelles in fiecare an. Dar prioritizarea a ramas, din pacate, o litera moarta si explica, partial, incapacitatea de a realiza proiecte mari, de a absorbi resurse europene pentru dezvoltarea infrastructurii de baza, a sistemului de sanatate publica. Aceasta incapacitate este de corelat cu starea, incordarea mare a bugetului public, cu resurse fiscale/bugetare scazute.

Exista insa in “revenirea statului” un risc de care trebuie sa tinem seama: asa cum pietele singure nu pot rezolva probleme sociale si nici surmonta crize economice, tot astfel asistenta publica tot mai mare nu asigura automat rezolvari durabile (dovada sunt datoriile publice mari).

Este nevoie de pragmatism in politici publice, de responsabilizare la nivel individual, de redescoperire a terenului de mijloc reprezentat de “comunitate” si “reciprocitate” (drepturi si obligatii mutuale), de apartenenenta la mai mult decat sine, loialitate, demnitate, respect, valori morale in general (vezi si Paul Collier, “The Future of Capitalism, 2018). Nu este simplu, dar trebuie sa gasim calea cea buna, sa nu ne infundam in continuare.

Este nevoie de un stat agil si intelligent, care, cu resurse nu fara limite, sa faca mai mult practicand politici care sa scoata cat mai multe persoane din servitute fata de asistenta sociala (publica), care sa redea demnitatea fiecarui om, sentimentul ca este parte activa a Cetatii, nu uitat de soarta.

Lumea este in schimbare, capitalismul se reformeaza sub ochii nostri, fortat de evenimente si au loc ajustari din mers, uneori haotice si nesigure, ale politicilor publice. Vom trece probabil printr-o perioada de tranzitie, un interegnum in care va exista cantitate foarte mare de

dezordine, vor prolifera conflicte –cu reguli de guvernanta globala in erodare puternica, cu reactii de genul “sauve qui peut”” (se salveaza cine poate, se descurca fiecare cum poate).

Sansa Romaniei de a fi in Uniunea Europeana este mai bine inteleasa in aceste vremuri tare complicate. Iar raspunsul comun prin Planul de redresare si crestere a rezilientei (cele 750 miliarde euro) da sperante ca, in pofida unor divergente si tensiuni in interiorul Uniunii, se va merge inainte prin eforturi comune. Finantarea acestui pachet financiar are o noutate exceptionala prin emisunea de obligatiuni comune; se accepta in fapt ca unitatea nu potae fi numai retorica, pe hartie, ci trebuie insotita si de solidaritate in fapt si actiune. Eu cred ca bugetul comun al UE va trebui sa creasca ca procent din PIB pentru a face fata provocarilor tot mai numeroase.

Manuale academice vor consemna in timp aceste evolutii. Agustin Carsten, seful Bancii Reglementelor Internationale (BIS) spunea intr-un discurs din 2019 la Londra ca textbooks au ramas in urma cand este examinata politica macroeconomica in economii emergente. Asa se va intampla pe plan mult mai amplu cu interpretarea mersului capitalismului in anii ce vin. Lucrurile sunt in evolutie, greu de prefigurata trasee in lumina unor incertitudini extraordinare, a ceea ce Mervyn King numea “radical uncertainty”.

9. Economia romaneasca

Mari sanse pentru Romania dupa 1989 au fost UE si NATO, ca atractori si, apoi, ancore ale democratiei si apartenentei la lumea occidentala. Dar Romania se confrunta in continuare cu provocarea unei dezvoltari echilibrate si surmontarea unor decalaje considerabile, atenuarea exodului de oameni.

Avem nevoie de institutii mai puternice, de invins “retele extractive” –cum numesc Daren Acemoglu, James Robinson si altii configurari de interese specifice tarilor mai putin dezvoltate, sarace. La noi exista inca multe trasaturi ale capitalismului pradator, cautare sistematica de rente. *Structuri de rezistenta* carora le convine starea de acum, sunt inradacinate adanc, nu usor de invins. Romania a inregistrat catching up (surmontarea de decalaje) in ultimele decenii, cu PIB/loc urcand de la putin peste 20% la peste 65% din PIB/loc al UE, la paritatea puterii de cumparare, in intervalul 2000-2019. Dar sunt inca multe de realizat in timp ce asteptarile oamenilor sunt in crestere. Iar oamenii beneficiaza si de libertatea de miscare, de circulatia fortei de munca in UE.

Criza sanitara si cea economica declansate in 2020 vor obseda si domina guvernarea cu scopul de a limita daune. In acelasi timp este nevoie de gandire pe termen lung, care sa aiba in vedere carentele structurale ale economiei si societatii noastre, capacitatea limitata de raspunde prin politici publice la socuri adverse puternice –ceea ce s-a vazut si in acest an. Nu intamplator este nevoie de un buget public mai robust, de venituri superioare, care sa permita, intre altele:

- finantarea mult mai consistenta a sanatatii publice, care devine o problema de securitate nationala, finantarea educatiei, care si ea se incadreaza in problematica larga a securitatii nationale -- capitalul uman nefiind mai putin important decat infrastructura fizica
- investitii publice in sectoare strategice: drumuri si cai ferate, refacerea sistemului de irigatii, amenajarea teritoriului, dezvoltarea agribusiness, sustinerea publica a unor domenii de

interes strategic (altfel spus, politici industriale, cum se dezvoltă la nivelul UE, în alte state din UE).

Robustetea bugetului, creșterea veniturilor sale depinde de disciplina financiară, de un regim fiscal cât mai corect, care să permită extinderea bazei de impozitare. Digitalizarea sistemului de colectare este esențială în acest scop și trebuie gândită în relație cu reforma administrației publice; trebuie să fie grabită digitalizarea!

Dezirabil este să creștem veniturile fiscale/bugetare fără a crește taxe și impozite în perioada de corecție macroeconomică. Aceasta este poziția Consiliului Fiscal, evocată și în interviul meu. Dar nu pot fi excluse și alte scenarii, în funcție de ce reclamează consolidarea fiscală obligatorie.

Eu sunt adeptul impozitării progresive inclusiv din rațiuni etice, dar sunt de acord că o revenire la un asemenea regim în condițiile prezente este mai mult decât problematică. Și este de repetat, o creștere a taxelor și impozitelor când economia este încă vlaguită, cu dificultăți de revenire, este nedorită. Să încercăm ca o corecție macroeconomică inevitabilă să nu fie însoțită de mărirea impozitelor și tăieri brutale de cheltuieli publice –cum s-a întâmplat între 2010-2011. Pentru aceasta avem nevoie de o creștere semnificativă a bazei de impozitate. Și tot de aceea am subliniat utilizarea fondurilor europene drept mijloc de susținere a cererii și ofertei agregate interne în anii de corecție!!

Privind impozitarea progresivă, ea nu are culoare ideologică prin definiție; ea exprimă evoluția capitalismului, a economiei mixte, a sistemului de asigurări sociale, ce caracterizează lumea dezvoltată. La noi se întretine o confuzie, parca în mod deliberat uneori, din acest

punct de vedere. In Romania, regimul fiscal nici nu este in fapt cu cota unica. Au si fost reduse excesiv impozite in ultimii ani subminandu-se starea finantelor publice, nivelul veniturilor fiscale. Iar cei care argumenteaza ca este necesar sa fie reduse in continuare taxe si impozite ar trebui sa se gandeasca ca statul roman, cu toate minusurile sale, cu institutii slabe si influentele exercitate de diverse grupuri de interese parohiale, asigura bunuri publice fara de care Romania nu ar conta pe harta UE si nici a NATO, nu am mai vorbi de societate romaneasca.

Avem nevoie de bunuri publice, de un stat inteligent, ceea ce inseamna reforma sa, restructurare, dezvoltare institutionala. A crede insa ca statul minimal este *Solutia* pentru dezvoltare si modernizare este o naivitate.

Pandemia si crizele economice arata ca extremisme ideologice sunt mai mult decat detrimentale. Dupa aceasta logica ar trebui sa dispara si banci centrale, taxe si impozite, deci servicii publice de baza in sanatate si educatie, Statul chiar...Nu am merge inapoi, catre timpuri revoluate si urate? Iar plusez cu o linie de rationament, dar merita sa o fac.

Este de remarcat ca si guvernul actual sustine ideea unei banci de dezvoltare (promotionale), a unui fond de dezvoltare care sa atraga investitii private in domenii economice cheie.

Banii europeni, pe proiecte mari, cu efecte de antrenare considerabile ar sustine reforme structurale, remodelarea economiei romanesti, plasarea in lanturi de productie cu nise cu valoare adaugata mai inalta (apropos de invingerea *capcanei venitului mediu*. Dar trebuie sa ne ocupam serios de programare, de prioritizarea investitiilor. Sa fim

mai seriosi si responsabili avand in vedere vremurile foarte grele prin care trecem.

Romania trebuie sa trimita la Comisia Europeana Planul national de redresare si crestere a rezilientei (PNRR) pana in octombrie acest an. Bani europeni ne pot ajuta sa dezvoltam sectoare economice de baza, strategice, sa "inverzim economia", sa castigam pozitii mai avantajoase in lanturile de productie din UE.

Este nevoie de dezvoltarea bursei, sustinerea programelor *start up*; pot fi listari partiale ale unor companii de stat mari la bursa, dar nu trebuie pierdut controlul strategic si ar fi o greseala sa se creada ca astfel se alimenteaza bugetul public; banii ce s-ar obtine ar trebui sa fie utilizati, de exemplu, pentru capitalizarea Fondului de dezvoltare.

Nu in cele din urma este necesar sa evitam politici macroeconomice prociclice, care ne-au cauzat mari neazuri de-a lungul anilor. Sa ajungem la deficite bugetare mici avand in vedere ca tintim intrarea in ERM2 si apoi in zona euro.

Observatii finale

Discutia de profunzime nu este capitalism vs. socialism. Aceasta contrapunere este mai mult decat o hipersimplificare, este o denaturare a fondului dezbaterilor. Discutia este despre mersul capitalismului, al economiei mixte.

Miza este mult mai mare decat o confruntare de abordari intre familii politice si grupuri academice; este vorba despre soarta democratiei, intrucat daca numarul celor care pierd in competitia economica este tot mai mare, curente extremiste vor castiga. Exista

spectrul autoritarismului, al capitalismului iliberal, care este deja forta in actiune, cu impact la urne, ce nu trebuie sa fie subestimata.

Trebuie sa redescoperim *Adevarul* in viata noastra, sa combatem stirile false, manipularea in masa. Alunecarea catre o zona de dezbatere si confruntare pentru putere in care se pierd repere morale, este pervertit adevarul inlocuindu-se fapte prin fictiuni submineaza democratia. Adevarul este indispensabil pentru democratie, iar aceasta tendinta de denaturare, pervertire, a sa are de ce se ne preocupe in cel mai inalt grad. Numai astfel poate fi combatut populismul desantat, demagogie fara margini, minciuna congenitala din conduita unor politicieni.

Modelul Nordic este adesea invocat in discutii; el se bazeaza pe un nivel de dezvoltare economica si sociala foarte inalt, cu distribuire masiva de resurse prin bugetul public, in conditiile in care economia are vigoare si capacitate inovativa mare; acest model este greu de clonat. Si nordicii au trecut prin episoade de criza la nivel national. Suedia acum cateva decenii, Finlanda dupa caderea sistemului sovietic din cauza dependentei mari de pietele estice (fosta URSS, spatial COMECON), apoi de Nokia. Dar au existat reactii la timp si masuri de reforma, capacitate de adaptare mare. Nordicii (ce includ si tarile baltice) dau pilde de excelenta in sistemele educationale. Societatile nordice reveleaza multa decanta, modestie in conduita clasei politice, ceea ce nu inseamna ca nu exista neghina intre boabe de grau. Este de observat ca modelul Nordic nu este impermeabil la tensiuni sociale, la dificultati de integrare a imigrantilor; opereaza si acolo incompatibilitati culturale, de identitate. "Corectitudinea politica", atat de prezenta in viata politica si academica, in Europa si peste Ocean, este un concept ce contine propriile capcane.

Germania are din trasaturile modelului nordic si o forta industriala iesita din comun; exista insa si failibilitate, cum este firesc, cum exista si cazuri deplorabile de conduita corporatista (Wirecard, scandalul emisiilor poluante in industria auto, etc). Sudul UE este altfel in multe privinte, uneori parca incremenit in structuri anchilozate –desi progres economic a existat.

Exista un model infasurator promovat de principiile si valorile UE, ce sustine democratia liberala, bazat pe imbratisarea de catre principalele familii politice a spiritului liberal in sens profund. Din acest punct de vedere crestina democratii/popularii si social-democratii, cei regrupati in New Europe, alte formatiuni politice au asimilat aceeasi filosofie politica –inclusiv conservatorii care accepta sistemul de checks and balances si libertatile fundamentale, statul de drept. Aceasta este o trasatura de profunzime si exprima un crez care a ghidat aparitia si evolutia UE.

Dar modelul european (al UE) este confruntat cu mari provocari, ce se vad si in propensiuni iliberale si autoritariste, in ascensiunea unor curente extremiste si asaltul demagogilor si al populismului, in criza “paternalismului social” si cinism in raspandire.

Provocarile au origine nu numai in inclinatii ai zice idiosincratice ale unor lideri si in interese de grup, in lupta uneori oarba pentru putere, ci au izvoare mai adanci, pe care le-am sugerat in randurile anterioare si in interviul din 4 sept. (si in cel din 21 aprilie tot la Hotnews, textul publicat pe Contributors, 15 mai 2018): globalizare neinfranata/oarba si fundamentalism al pietelor, neglijarea aspectelor sociale (deficit de *incluziune* si de echitate in crestere), abuzuri ale marilor jucatori (firme) pe piete, inclusiv evaziune fiscala masiva, deficit

de reglementare, ignorarea impactului schimbarii de clima, incapacitatea de a reforma UE, etc.

Brexit si fenomenul Trump in SUA au rezultat si dintr-un “reality denial” al multor lideri politici. Calea a treia (Third Way) promovata de Bill Clinton, Tony Blair si Gerhard Schroeder, intre altii, cu Anthony Giddens guru academic, nu a fost drumul de iesire la liman. Nu trebuie sa accepti ce spun un Thomas Piketty, Emmanuel Saez si altii pentru a vedea ca ce sustin ei nu este de interpretat ca simplu demers de inspiratie neomarxista.

Calea ce merita sa fie explorata in mersul capitalismului imbina marile propozitii ale celor care inteleg ca fara libertate economica, fara antreprenori (ceea ce Scoala austriaca are ca relevanta perpetua) nu poti avea progres, cu nevoia de coeziune sociala , de nutritie a omului ca fiinta sociala, in comunitate (a se distinge *comunitatea* de *colectivism*). Aici gasim explicatia pentru care lucrari, intre care si cea a lui Martin Sandbu (The Economics of Belonging), a lui Raghuram Rajan (The Third Pillar: How markets and the state leave the community behind”, 2020), care spune: “if we want to save the state and markets we need to rediscover communities”) accentueaza nevoia de apartenenta la comunitate, la sfera sociala, la valori civice. Paul Collier gandeste in acelasi sprit cand vorbeste de valori morale, comunitate, pragmatism in politici publice (The Future of Capitalism, 2018) si respinge abordari fundamentaliste.

Dinamica sociala si economica va fi tot mai complicata daca se erodeaza tot mai mult clasa mijlocie, daca noile tehnologii vor disloca mari grupuri de oameni de pe piata muncii. Nu toata societatea se poate transforma intr-o Silicon Valley. Un “start up nation” este o

deviza captivanta si ai putea spune ca Israel, de pilda, s-ar apropia de asa ceva intr-o masura ce poate inspira (fiindca aceasta tara are o densitate de matematicieni, fizicieni, ingineri rar intalnita in lume...). Dar este greu pentru economii/societati, in general, sa se metamorfozeze in "complexe stiintifico-tehnologice" (ca sa parafrzez pe fostul presedinte american Dwight Eisenhower cu al sau concept de "complex militaro-industrial") intr-un termen de timp relevant; nici nu cred ca este posibil. Dar este nevoie de o "revolutie", schimbari radicale in sisteme educationale pentru a oferi sanse egale tinerilor, oamenilor. O schimbare profunda este cu atat mai necesara in Romania, care poate folosi criza pandemica pentru a modifica sistemul educational in mod radical.

Problema sociala se va amplifica in viitor si de aceea, cum am amintit, se vorbeste despre salarii minime garantate in UE. Dar exista riscul de a accentua dificultati ale statului asistential.

O mare intrebare este cum sa stopam aparitia unui numar tot mai mare de cetateni care nu au locuri de munca. Chiar daca ai spune ca venituri garantate ar elimina spectrul exploziilor sociale ca in perioada interbelica. Nu intamplator *incluziunea* este un concept cheie, reliefat si de institutii internationale, de FMI si Banca Mondiala. Iar sistemele educationale au o raspundere enorma in acest sens. Trebuie subliniat ca numai cu, sau in principal, cu invatamant privat si sanatate privata este de bun simt ca nu vom face decat sa adancim fracturi sociale si politice.

Exista si problema datoriilor publice tot mai mari (crescute masiv de criza economica cauzata de pandemie), a impovararii generatiilor viitoare, care se poate transforma intr-o disputa inter-generationala

fara menajamente, cu implicatii politice si impact asupra politicilor publice. Taxarea proprietatilor, averilor pentru care pledeaza unii economisti poate fi vazuta din aceasta perspectiva, a sanselor diminuate pentru multi tineri de a avea bunastarea de care s-au bucurat parintii lor. Schimbarea de clima adauga anxietate si poveri potentiale suplimentare pe bugetele nationale.

Sanatatea publica si educatia devin preocupari de securitate nationala, obliga la alocari de resurse bugetare superioare. Peste tot guvernele au preocuparea gasirii de resurse bugetare pentru a face fata presiunilor prezente si viitoare. Gandirea strategica va fi reevaluatata.

Lumea corporatista are si ea o mare responsabilitate; distinctia share-holder vs. stakeholder nu trebuie sa fie una formala si viata arata ca ceea ce este numita responsabilitate sociala a firmei se cuvine sa nu fie vorba goala, numai materie de invatat in scoli de afaceri si cu asta basta.

Daca nu vom fi lucizi, cu atentie la aceste tendinte de adancime (dintre care unele pot fi atenuate, chiar oprite) , daca nu vom modifica politici publice, mecanisme, vremurile se vor prabusi peste noi, ne vor coplesi. Xenofobie, sovism, rasism in crestere vor deschide usa mai larg tendintelor autoritariste, iliberale, alimentate de manie (*anger*) sociala si politica, de violenta.

Miza mare, istorica, este de a salva liberalismul in sens profund (care defineste partidele democratice deopotriva, la stanga si la dreapta esichierului politic), *democratia liberala*, mecanismele de checks and balances (separarea puterilor), demnitatea umana, statul de drept, increderea ca binele invinge in cele din urma, ca ingeniozitatea umana

poate fi strunita catre scopuri nobile si ne salva pe toti, ca individualitati si ca societate.

Problemele globale nu pot fi subestimate. Nu numai intrucat exista o competitie geopolitica pentru resurse si suprematie, ci si pentru ca avem provocari globale comune, apropo de schimbarea de clima; aceste provocari includ si soarta tarilor foarte sarace (ce nu sunt putine), mari disparitati de dezvoltare economica si sociala in lume, lupta cu pandemii, etc.

Important este sa ramanem cu gandire pozitiva, dar sa nu asteptam miracole. Este nevoie de aliante strategice intre cei care cred in valori morale si ceea ce poate oferi o societate ce combina libertatea economica cu nevoia de bunuri publice, cu empatie, compasiune, solidaritate. Asa cum pietele singure nu pot rezolva problemele societatii, tot astfel, un stat omnipotent, un sector public copleșitor, nu sunt solutia pentru societate.

PS. Multumesc celor care au avut rabdarea sa parcurga acest text.

ⁱ Acest text nu angajeaza in mod necesar institutiile cu care autorul este afiliat.